

Ljudske potrebe i društvene vrijednosti

Ivan Kuvačić

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet
Zagreb, Đure Salaja 3

Revija za sociologiju 1976. god. VI. br. 1 (ožujak): 7—15

I

Sudbina je svih utjecajnih teorija o društvu da ih se interpretira i koristi na sve moguće načine i to redovito u skladu s nekim posebnim društvenim interesima. Za poželjnu interpretaciju obično i nisu potrebna gruba prekrajanja — dovoljno je da se jedan dio učenja ispusti ili zanemari, a drugi pre-naglasí, pa se odmah dobiva druga slika. Ako se npr. tako u Marxovu učenju zanemari pojam ljudske prakse i naglasí bukvalna interpretacija teze da društveno biće određuje društvenu svijest, onda se može doći do ekstremnog zaključka da su ljudski postupci potpuno determinirani i da je čovjek tako sveden na »položaj klupe, stola, ili bilo kojeg predmeta«, pa nema teorijske osnove da ga se optužuje zbog okrutnosti ili kukavičluka.

Do takva iskrivljavanja Marxove teorije dolazi u uvjetima početne, forsirane izgradnje socijalističkog ekonomskog sistema, kada je cjelokupna pažnja bila okrenuta na analizu pokreta masa, a pitanja ličnosti potpuno zanemarena. U skladu s gledištem da čovjek nije ništa drugo nego ekonomsko biće, koje teži povećanju proizvodnje i dobitka racionalnim izborom sredstava, razvijale su se ekonomija, pravo i tehnologija, dok su filozofija, psihologija, sociologija i antropologija bile zanemarene. Čovjek sa svojom voljom i motivima bio je takoreći potpuno gurnut u stranu, a sfera ljudskih potreba, koja igra bitnu ulogu u Marxovoj analizi otuđenja, bila je gotovo zaboravljena.

Još neposredniji i važniji razlog zbog kojeg su društvene znanosti u socijalističkim zemljama ispustile iz vida sferu ljudskih potreba, valja tražiti u okolnosti što proučavanje te sfere po Marxovu uzoru traži raspravu o manipulativnom karakteru vlasti. Naime, svaka vlast, ukoliko nije izraz višeg društvenog oblika »kome je temeljni princip puno i slobodno razvijanje svakog individua«, nužno koristi izdvojeno uzete pojedine ljudske težnje i potrebe, da bi s njima paralizirala i gušila druge. Potrebe višeg materijalnog standarda i obrane od stvarnog ili izmišljenog neprijatelja služe kao osnova za ograničenje slobode i jednakosti. To osobito lako uspijeva kada velika većina naroda zbog zaostalosti i siromaštva i u težnji za zadovoljavanjem osnovnih bioloških potreba, nema jače izražene druge aspiracije. No bez obzira na ovakve ili onakve uvjete manipulator preuzima ulogu svodnika između čovjeka i njegovih

potreba, a kada stvara nove potrebe on ih stavlja u funkciju lakšeg i efikasnijeg vladanja. Marx je to proučavao u uvjetima konkurencije privatnih vlasnika, gdje svaki čovjek spekulira s tim da drugome stvori novu potrebu, da bi ga prisilio na novu žrtvu, da bi ga zaveo na novi način uživanja, a time na ekonomsku propast.¹ Svako pokušava da drugim ovlada, da bi u tome zadovoljio svoju vlastitu sebičnu potrebu. Stoga s masom predmeta raste carstvo tuđih bića, kojima je čovjek podjarmljen, a svaki je novi proizvod nova potencija uzajamnog varanja i uzajamnog pljačkanja.² To vrijedi i za naše vrijeme s tim što su donekle izmijenjeni oblici postupaka, no njihova učestalost i intenzitet nisu nimalo oslabili. Nije to više šareni vašar gdje svi nude svoju robu i gdje su mnogi u prilici ili da prevare ili da budu prevareni. U međuvremenu su u skladu s općim razvojem, izrasli krupni centri, koji to rade stručno, a većina je došla u položaj pukog objekta koji se obrađuje. Kako se radi o velikim masama koje treba brzo pokretati, postupci su sve više standardni, a njihovo uporište nisu toliko ljudske potrebe, koliko elementarni instinkti i nagoni, kao što su nagon za materijalnim probitkom, borbeni instinkti, seksualni nagon, instinkt rodne grude i slično. Postupci su uspješniji i efikasniji kada je posredovanje pomoću razuma svedeno na nagonski nivo.

Međutim, u svakom civiliziranom društvu, ma kako vješto bili poticani i korišteni razni nagoni, oni ipak nisu dovoljni kao uporište obmane i vladanja, ako nisu posredovani odgovarajućom ideologijom, koja prodire u sve oblasti života. Sama pak ideologija nije puki negativum i laž kako se to ponekad misli. Ona redovito u većoj ili manjoj mjeri polazi od nekih stvarnih potreba svog vremena. Svi veliki pohodi, osvajanja i pljačkanja tuđih teritorija izraz su ekspanzija, koje imaju osnovu u zadovoljavanju opipljivih potreba. To nisu samo materijalni probici u užem smislu nego još više afirmacija grupa, slojeva i klasa, koji u ratu stiču ugled i moć i postaju jezgra vlasti kod kuće i na okupiranim teritorijama. Njima je uvijek potrebna ideološka fasada, koja je tako uklopljena u vrijednosni sistem svog vremena da posebno predstavlja kao općepoželjno i neophodno. Križarsko pljačkanje zemalja Bliskog istoka imalo je za izgovor oslobađanje svetih mjesta ispod vlasti nevjernika. Slična ideološka fasada opravdava prodore muslimana u katoličke zemlje. Prodor Napoleonove vojske u zemlje centralne i istočne Evrope bio je predstavljen kao borba za širenje slobode i jednakosti među ljudima. Hitler je vršio ekspanziju u ime prava jačih i elitnih da potisnu i unište slabe i inferiorne. Američki imperijalisti predstavljaju se kao branitelji slobodnog svijeta protiv tiranije, a staljinisti istupaju s idejom obrane i širenja socijalističkog lagera. U svim tim slučajevima centralna ideja kao izraz nekog parcijalnog interesa poprima oblik osnovne, dominantne vrijednosti, koja se svi nameće kao motivacioni cilj i kao sredstvo za potiskivanje njoj suprotnih ideja i težnja. U proučavanju velikih društvenih pokreta važno je shvatiti i pokazati kako osnovne ideje vrijednosnog sistema nalaze uporište u težnjama i potrebama ljudi. Pri tom treba imati na umu da to nije odnos proste korespondencije, već vrlo kompleksne interakcije, koja s jedne strane uključuje sociopsihološku dinamiku pojedinaca i društvenih grupa, a s druge strane vrijednosno-kulturni sistem i mnogobrojne institucije, koje vrše funkciju usklađivanja, svrsishodne adaptacije i kontrole.

¹ K. Marx i F. Engels, *Rani radovi*, Naprijed, Zagreb 1961, str. 253.

² *Ibidem*.

POTREBE I VRIJEDNOSTI

II

Proučavanje motivacije polazi od fizioloških potreba. Homeostaza se odnosi na automatske napore tijela da održi normalno stanje krvotoka, soli, šećera, proteina, itd. Ako s tim procesima nije sve u redu, organizmom dominiraju fiziološke potrebe. Za kronično izglednjelog čovjeka hrana je puko sredstvo, kojim utažuje glad; on ne poznaje gurmanski ukus, jer je to tekovina kulture, koja se razvija u relativnom obilju hrane. Što se više penjemo po filogentskoj ljestvici apetit je sve prisutniji. To znači da postoje manje varijacije u izboru hrane u bjelih štakora, nego u majmuna, a manje varijacije u majmuna nego u ljudi. Tek kada su zadovoljene niže potrebe javljaju se više, a nakon ovih još više i tako dalje. To je Marx imao na umu kad je rekao da je stvaranje pet osjetila posao cjelokupne dosadašnje historije. On pravi razliku između ljudskog oka i grubog oka, između ljudskog uha i grubog uha i dodaje da ljudskost osjetila postaje tek na temelju postojanja njezgovih predmeta, to jest pomoću očovječene prirode.³

Zadovoljavanje osnovnih fizioloških potreba pridružuje se potreba za sigurnošću. Kao što potreba za hranom gura sve ostale potrebe u pozadinu i mobilizira sve ljudske snage i sposobnosti u pravcu utaživanja gladi, tako i potreba za sigurnošću, odnosno težnja za oslobođenjem od straha može postati u tolikoj mjeri dominantna da preuzme ulogu organizatora cjelokupnog čovjekova ponašanja. Taj mehanizam jasno je uočen u proučavanju neuroza, a na društvenom planu dolazi do izražaja u situacijama panike, katastrofe i rata.

Potrebe za hranom i sigurnošću izražavaju iskonsku težnju svega postojećeg, da sačuva, potvrdi i proširi svoje biće. Premda to vrijedi i za čovjeka, ipak je nesumnjivo, da se on razlikuje i izdvaja na poseban način, jer je razvio neke druge više potrebe, koje se često suprotstavljaju elementarnima. Kada kažemo da čovjek teži da se potvrdi, onda to znači da on želi u očima drugih dobiti važnost, to je osnova samopoštovanja jer se u ocjenama drugih ogleda kao u ogledalu. Međutim, čovjek koji je previše obuzet samim sobom — bilo da se brine samo o vlastitoj ishrani ili da neprestano razmišlja o vlastitoj sigurnosti — nije mnogo cijenjen i poštivan od drugih. Stoga rasipništvo i borbeni podvizi obično polaze od težnje da se imponira i tako zadobije visok društveni ugled.

Mnoga ispitivanja uzroka prostitucije mladih djevojaka pokazuju da seksualna strast kao elementarni nagon ne igra značajnu ulogu. Djevojke redovito postaju »divlje« prije razvoja seksualne želje. Seksualnost je kapital koji služi kao osnova za realizaciju ostalih želja. Djevojke obično teže za lijepim haljinama i »boljim životom«, a prostitucija je sredstvo da se to postigne. Ni glad nije osnovni razlog, iako većina prostitutki potječe iz siromašnih obitelji, što se dobro vidi u opsežnom istraživanju američkog sociologa I. W. Thomasa. Prema podacima koje pruža, u Chleagu je oko 50% svih prostitutki otpadalo na kućne pomoćnice, koje su dobro smještene i dobro hranjene, ali tretirane kao niža klasa, koju se ne poštuje. One dolaze i izlaze na stražnja vra-

³ Op. cit., str. 247.

ta, u neravnopravnom su i potčinjenom položaju, rade dugotrajan i monoton posao bez određenog radnog vremena. Navečer kad izađu traže zabavu, priznanje, doživljaj i redovito postaju žrtve.⁴

Dakle, iako postoje neke dominante ljudskog djelovanja, koje se nagon-ski nameću, mehanizmi motivacije i ljudska osjetljivost vrlo su složeno po-dručje istraživanja. Modifikacija osobnih težnja i aspiracija toliko je razno-vrsna da smo nepovjerljivi prema teorijama s pretenzijama na opću valjanost. Sama je ljudska priroda u tolikoj mjeri povjesna kategorija da iziskuje ta-kvu otvorenost pristupa u istraživanju, koja isključuje mogućnost točnog predviđanja za dulje razdoblje. Pošto se utvrdi mogući okvir istraživanja, koji po našem mišljenju redovito otvara prostor za dinamično suodnošenje između ustanovljenih dominantnih vrijednosti nekog društva i stavova i aspi-racija pojedinaca i društvenih grupa, može se pristupiti proučavanju, imajući na umu neophodnost da bude konkretno i po mogućnosti komparativno.

III

Svako vrijeme ima svoje ljude. To znači da se uvijek kao tipični i kao naj-uspješniji izdvajaju oni koji odgovaraju duhu vremena. U naše doba kada se ljude stimulira da mnogo kupuju i mnogo troše, asketa je neprikladan i smi-ješan, dok su u prošlom vijeku skromnost i štedljivost bile vrlo cijenjene oso-bine i to najviše u zemljama koje su se najbrže razvijale. Ta su se svojstva kovala u zvijezde, a predano ispunjavanje radnih zemaljskih obveza bio je je-dini način da se dođe do boga, koji je bio neshvatljiv i nemilosrdan kao i sam zakon stvaranja profita. Oslanjajući se na božju pomoć, koja nikad ne na-pušta lukave, disciplinirane i uspješne, čovjek se izdvaja iz tradicionalne za-jednice i oslanja na vlastitu inicijativu i odluku. To je bio velik napredak ne samo u stvaranju bogatstva nego i u razvoju samosvijesti čovjeka, koji se okre-će prema samome sebi i sam odgovara za svoja djela. Naviknuti da napadamo privatno vlasništvo, mi lako zaboravljamo ovu njegovu trajnu tekovinu. Tamo gdje se ono rano razvilo i učvrstilo, bitno je drukčiji odnos prema slobodi i nezavisnosti čovjeka, nego na područjima dugotrajne vladavine despotizma. Simbol vlasti na istoku nije pas čuvar koji je vezan na lancu nego tigar, koji je potpuno slobodan u svojim akcijama.

No to je samo jedna strana medalje. Na drugu stranu ukazuje Marx ka-da kaže da u uvjetima privatnog vlasništva na mjesto svih fizičkih i duhovnih osjetila stupa jednostavno otuđenje svih tih osjetila, osjetilo *posjedovanja*.⁵ To se zbiva zbog toga jer je živa radna snaga odvojena od uvjeta rada i oni se susreću na tržištu sa svrhom stvaranja novca, a ne stvaranja upotrebnih vrijednosti, koje će zadovoljavati ljudske potrebe. Ovo vodi do odricanja od života, do odricanja od svih ljudskih potreba, jer »ukoliko manje jedeš, piješ, kupuješ knjige, ukoliko manje ideš u kazalište, na ples, u kavanu, ukoliko manje misliš, voliš, teoretiziraš, pjevaš, slikaš, osjećaš itd., utoliko više štediš, utoliko veće postaje tvoje bogatstvo, koje ne žderu ni moljci ni prašina, uto-liko veći postaje tvoj kapital. Ukoliko si manji, ukoliko manje ispoljavaš svoj

⁴ I. W. Thomas, *The Unadjusted Girl*, New York 1967, p. 118.

⁵ K. Marx i F. Engels, *Rani radovi*, op. cit., str. 245.

POTREBE I VRIJEDNOSTI

život, utoliko više imaš, utoliko je veći tvoj otuđeni život, utoliko više nago-milavaš od svog otuđenog bića⁶. Naravno, apelacija je jednostrana, licemjer-na, jer dok se na jednoj strani proizvodi rafiniranost potreba i njihovih sred-stava na drugoj je životinjska podivljialost potpuno grube i apstraktne potre-be proletera, »koji smije imati samo toliko da bi htio živjeti, da bi imao«⁷.

Zgrtanje novca zbog samog novca nije ljudska potreba, već se javlja kao porok, koji izaziva podsmjeh i sažaljenje. Ono nalazi svoj smisao u okolnosti da se tako ostvaruje *pozicija moći prema drugom čovjeku*, što sa moralnog gledišta može također biti označeno kao porok, ali je toliko svakodnevno, stvarno i opipljivo da nije nimalo smiješno. Naprotiv, mnogi smatraju da je to osnovni životni impuls, koji počiva u svakom čovjeku. Vlast je primamna upravo stoga jer pribavlja moć, a ne može biti ni mudra ni poštena, jer je želja za moći bezgranična. Stvar je u tome što čovjeka na vlasti podstiču nitkovi i bodre laskavci, koje on obično prezire i smatra glupim ali je nekritičan i slab prema sebi, što onda nužno ide na uštrb istini. I akumulacija novca i pozicija moći zasnivaju se na odnosu, koji drugog čovjeka stavlja u položaj sredstva ili stvari koju se kupuje i prodaje. Međutim, i onaj koji kupuje dru-gog čovjeka dovodi u pitanje sebe kao čovjeka jer time jasno obznanjuje da mu drugi čovjek kao čovjek nije postao potreba. Isto tako, onaj koji sebe prodaje drugom dovodi u pitanje sebe kao čovjeka, jer svoje generičko biće stavlja u funkciju neke niže potrebe. No ovaj drugi obično nema izbora osim žrtvovanja vlastitog života, što je prevelika i nerealna cijena osim u izuzet-nim situacijama.

Iz svega što smo dosad rekli slijedi da relativno siromaštvo ljudskih po-treba nije stvar nekih bioloških ili psiholoških nedostataka, već da je ono uvjetovano društvenim okolnostima. Naime, puno i slobodno razvijanje sve-ke individue i pojedinih naroda puka je težnja i ideal, kojima se stalno suprot-stavljaju niže, nagonske potrebe i to tako da postaju sredstva dominacije i stabilizacije određenih represivnih oblika društvenog života. Jedne težnje i potrebe služe kao sredstvo da bi se njima paralizirale i gušile druge. To je vrlo složena dinamika u kojoj parcijalni lični i grupni interesi preuzimaju ulo-gu svodnika i manipulatora. U vezi s tim postavlja se pitanje u kojoj je mjeri istinita stara legenda da čovjek može širiti svoju moć jedino tako da prodaje dušu đavolu. Ako to nije jedna od onih vješto postavljenih zamki, koja, na-dajmo se, ne može zaplesti i obuzdati ljudski um i njegovu smjelost, već je nesumnjiva istina — onda su sve naše ideje o punom razvoju ljudskosti puko moraliziranje bez ikakve teorijske i praktične vrijednosti.

IV

Mnogo je lakše odgovoriti na pitanje što nije ljudska zajednica, odnosno kakva ona ne bi trebala da bude, negoli ukazati na njena pozitivna svojstva. Takav je uostalom i put stjecanja praktičnog iskustva o društvu. Za nas je danas gotovo nesumnjivo, da, ako ukidanje privatnog vlasništva istodobno ne uključuje opće lično i individualno bogaćenje i prisvajanje, onda se nužno

⁶ Ibidem, str. 256.

⁷ Ibidem.

ide natrag prema grubom niveliranju, na kojemu redovito raste tiranija. Time se ide u susret neprirodnoj jednostavnosti čovjeka, koji ne razvija svestranost potreba i time blokira razvoj ljudske zajednice. Međutim, upravo u toj točki nastaju mnogobrojni nesporazumi i sporovi. Naime, još uvijek se ističe individualizam ličnosti, koji se razvija na osnovni privatnog vlasništva u okviru građanskog društva, kao nezaobilazni uzor i nužna pretpostavka punog ljudskog zajedništva. Već ranije smo pokazali da takav individualizam, makoliko bio uzvišen u svojim idealnim stremljenjima, ne može voditi ljudskom zajedništvu, jer se zasniva na uvjetima u kojima svatko pokušava da ovlada drugim, da bi tako zadovoljio svoju vlastitu sebičnu potrebu. Kako se može tražiti od sitnih poduzetnika, trgovaca, funkcionara i mešetara da brane i uzdižu kodeks ponosa i časti, kad su bit njihova zvanja i njihov položaj takvi, da moraju obilno laskati, varati i potkradati, ako žele brz uspon i napredak. Uostalom, taj je tip individualizma i historijski prevladan, jer je proletarijat u savezu s ostalom sirotinjom u mnogobrojnim okršajima i revolucijama od Pariške komune do današnjih dana ostvario viši oblik zajedništva, u kojem su lična hrabrost i poštenje stavljeni u službu općeg, zajedničkog interesa. Uzor su takvih odnosa revolucionarni odredi, skupovi i savjeti radnika i seljaka, u kojima je opća svrha osnova kohezije i pokretač akcije. Siromašni i ugnjeteni ne mogu biti individualisti kad im je glavno oružje u borbi kolektivna solidarnost i spremnost da se žrtvuju za zajednicu. U tim situacijama najbolje se vidi u kojoj je mjeri čovjek u svojem najindividualnijem postojanju istodobno i dio zajednice, tj. u kojoj mjeri mu *drugi čovjek kao čovjek postaje potreba*. No to je još uvijek mnogo više ideal i anticipacija, koje susrećemo u spisima humanista, nego realni program iza kojeg stoje organizirane društvene snage. Dapače, i one snage koje su, djelujući u skladu s tim načelom, u mnogim zemljama zauzele vlast, brzo su mu okrenule leđa i ostale pri starim, oprobanim metodama vladanja.

Dva su glavna načina pomoću kojih se to obrazlaže. Jedni kažu da je gornje načelo proizvod Marxovih mladenačkih maštanja, koje je on i sam u zrelim godinama odbacio, što je posve razumljivo, jer da izrazi kao što su »očovječenje društva« ili »potreba ili užitek gube svoju egoističku prirodu, a priroda svoju čistu korisnost, time što je korist postala ljudska korist« — nemaju nikakvog smisla u zbiljskom društvenom kontekstu. Drugi ističu da je to načelo dobro i prihvatljivo, ali spada u drugu fazu izgradnje novog društva, dok u prvoj fazi svu pažnju treba posvetiti razvoju privrede i jačanju vlasti. Ovo drugo obrazloženje praktički se svodi na ono isto kao i prvo, jer je svakome, tko temeljito poznaje problem, jasno, da je prijelaz od principa prema radu na princip prema potrebama određen prvom fazom, dakle, ne samo stvaranjem tehnološke i institucionalne osnove, nego također i samim načinom na koji se ta baza stvara. To znači da kontrola proizvodnog procesa od neposrednih proizvođača inicira razvoj, koji razlikuje historiju slobodnog čovjeka od njegove prethistorije. Svako odgađanje rađa suprotne tendencije, koje razvoj vode u suprotnom pravcu.

Kretanje u suprotnom pravcu ne mora više voditi privatnom vlasništvu, jer »cijeli svijet bogatstva, to jest predmetnog čovjekovog bića prelazi iz odnosa ekskluzivnog braka s privatnim vlasnikom u odnos univerzalne prostitucije sa zajednicom⁸. To se događa kada se zajednica, umjesto da bude samo

⁸ Op. cit., str. 240.

POTREBE I VRIJEDNOSTI

neophodni, konstitutivni momenat čovjeka kao čovjeka, odvaja od pojedinaca i hipostazira kao svrha po sebi, kao cilj, koje treba služiti. U ime potrebe za moćnom zajednicom guše se ljudske potrebe i stvara država osiromašenih i preplašenih individua, koje se moraju žrtvovati »zbog sreće budućih pokoljenja«. Takvi su ljudi prvenstveno sastavni dijelovi moćnih organizacija, što znači da nemaju vlastito ljudsko uporište, nego žive i djeluju po organizaciji i za organizaciju, koja ih uvijek može lako slomiti i odbaciti. Sve je to u skladu sa Staljinovom tezom da je »potrebno prvo rješavati problem materijalnog razvoja, pa će kasnije doći na red pitanje socijalističkih odnosa.«⁹ Ta teza polazi od postavke da moralni i intelektualni život čovječanstva slijedi zakone ekonomije materijala, što znači da put u buduću plemenitost može biti popločan i masovnim zločinima, ako je to u granicama efikasnosti. Tu je cinizam dijaboličke interpretacije svjesnog samopožrtvovanja naroda doveden do svog vrhunca.

V

Naš je zaključak da državotvornim-sistemske tendencijama ograničavanja i siromašenja ličnosti valja suprotstavljati takve oblike zajedništva, koji u skladu sa stupnjem dostignutog razvoja, omogućuju i stimuliraju svestrano bogaćenje ljudskih težnji i potreba. Pritom smo uvjereni da beskonačno udaljen cilj nije nikakav cilj, već prije zamka koja nas navodi da se mirimo s postojećom stagnacijom i bijedom. Svaka epoha, svaka generacija, svako biće ima svoje vlastito ispunjenje.

Gornji zaključak najčešće se nastoji dovesti u pitanje tako što se ističe da su najčvršći i najpouzdaniji oni ljudi koji su prošli kroz sva moguća lišavanja. Uz to se navode historijski primjeri koji pokazuju da velike društvene pokrete karakterizira jakost volje i puritanizam potreba, dok je u doba stagnacije i opadanja situacija upravo obrnuta. Ovi prigovori bar su na prvi pogled dosta uvjerljivi. Međutim, kada ih se navodi, onda se redovito ne uzimaju u obzir dvije važne okolnosti. Prva je u tome, što u svim velikim društvenim pokretima osim širokih plebejskih slojeva postoje uže elitne grupe. Historičari, koji se mnogo više bave posljednjim, prate razvoj njihova morala od borbenog razdoblja do stabilizacije i uhljebljenja, a zaboravljaju pritom da se to sve odvija na osnovu siromaštva i puritanizma, koji se nameću većini. Time je data i druga okolnost jer je jedna stvar kada sami ljudi, nošeni zadatkom koji ih ispunjava, ograničavaju neke svoje potrebe, a drugo je kada takvo ograničavanje dolazi izvana u obliku represije i kontrole. Što se tiče tvrdnje da su lišavanja i bijeda neophodni preduvjeti čvrsta karaktera, ona vrše ideologijsku funkciju, a obično imaju i moralizatorsko-licemjerni prizvuk, jer ih izriču i šire oni koji žive u izobilju. Osim toga, ako se, uz poštivanje časnih iznimaka, držimo onoga što se najčešće susreće, onda je nesumnjivo da najčvršću karakternu strukturu imaju oni ljudi koji zadovoljavaju svoje osnovne potrebe. Potiskivanje prirodnih potreba, koje se zasniva na predrasudama i indoktrinaciji, stvara dobro odgojene poslušne građane, opterećene izrazitom tjeskobom, koja u korjenu podsjeća sposobnost otpora i bunta. Takvi ljudi nemaju prilike za razvoj samopouzdanja; oni prave ustupke i postaju sredstvo kojim drugi vladaju. Njihove unutarnje težnje isključene su

⁹ Josip Broz: *Politika*, Beograd, 1. decembar 1969., str. 2.

iz prirodnog toka zadovoljavanja, pa se stoga lako transformiraju u agresivnost i postaju uporište nacionalizma i militarizma.

Naravno, bogaćenje ljudskih potreba nije puki rast. Naprotiv, kada se u ime pukog kvantitativnog rasta isključuje svestranost života, tj. kada se neprestanim stimuliranjem i preuveličavanjem jedne dimenzije potiskuju i guše ostale, tada fasada jačanja sistema prekriva sužavanje i siromašenje izvornih ljudskih mogućnosti. Budući da to nije lako uočiti ako dinamika ljudskih potreba nije stavljena u odnos s postojećim sistemom društvenih vrijednosti, ovo smo izlaganje nastojali smjestiti u takav okvir. Na to nas potiče i sam život jer u uvjetima sve veće potrošnje postaje presudno organiziranje i stimuliranje onih potreba i zadovoljavanja, koje brane postojeće institucije. Najbolja je obrana »iznutra«, tj. kada ljudi zadovoljenje svojih potreba ne mogu odvojiti od funkcioniranja postojećih institucija, a to se događa kada se oni »nalaze u svojim robama«, tj. kada se njihove bitne težnje stalno posreduju u kupovanju i posjedovanju automobila i ostalih uređaja suvremenog standarda. Ta stimulacija u tolikoj je mjeri nesumnjiva i moćna da je prodrla u sva područja života, pa je čak i golu eksploataciju ljudske seksualne potrebe stavila u osnovu poslovnog pothvata najširih razmjera. Istina je da se jedan dio omladine u razvijenim zemljama pokušao tome suprotstaviti, no bez većeg uspjeha, jer je i sam taj bunt s njegovim stilom i simbolima pretvoren u robu, koja se masovno kupuje i prodaje.

Problem je u tome što još nema prave empirijske alternative, bar u razvijenim zemalja, pa napredak na osnovi ostvarivanja profita ostaje više ili manje skriven uzor napretka. Tome se ne treba nimalo čuditi, ako je egoizam bit ljudske motivacije. Jedino, ako je »životinjska sebičnost« ljudske prirode bitno uvjetovana vanjskim društvenim okolnostima, ima smisla pretpostavljati da će u radikalno izmijenjenim uvjetima »ljudska potreba i užitek izgubiti svoju egoističnu osnovu«. U toj perspektivi ne samo da ima smisla govor o tome da nam »drugi čovjek kao čovjek postaje potreba« nego je to zbiljska platforma koja okuplja sva istinska htijenja i nastojanja našeg vremena.

Ivan Kuvačić

HUMAN NEEDS AND SOCIAL VALUES

(S u m m a r y)

The author elaborates the problem of human needs and social values within the state-system distortion of Marx's theory, by which the human being is reduced to the economic being. Human needs, which are given an important role in the Marx's analysis of alienation, are almost completely neglected in this framework. The main source of this distortion is in the manipulative character of power, i. e. in the development of the big centres of power which, in order to manage more easily and effectively, manipulate the human needs, especially the elementary instincts and drives. As the manipulation is possible if disguised by ideology which is the integral part of a contemporary value system, the ideology is thus taking the function of the mediatory instrument by which the partial interests are presented as the dominant values.

POTREBE I VRIJEDNOSTI

To be fully capable to grasp this mechanism we have to take into account the human nature, which in itself is the historic category. Although man has developed new needs, the significant role is still played by the physiological ones and the need for security. Namely, the need for self-assertion in man is actually the need to be important to others. This is the example of the individual striving being subjected to the process of constant modification in accordance with the socially accepted values.

Further, the role of private proprietorship is discussed: in the development of man's consciousness, separation from the traditional community and taking the initiative, but also in the alienation of all physical and mental senses, and the emergence of the sense of proprietorship. In this process the significant role is played by money amassing and power seizing, as both processes lead to power to influence, i. e. to putting some other man into position of one's instrument. That means that the generic being would be put in service to a lower need. The relative poverty of the human needs is conditioned by the social relations. Strivings of each individual and whole nations to realise full and free development are constantly hampered by lower, primary needs and drives which become the means of domination and stabilization of certain repressive modes of social life. The author stresses that such an elimination of private proprietorship which is pulling back to the crude levelling of the needs provides the basis from which the tyranny emerges. The way to human community is not through the egotistic individualism of the bourgeois society, but through the collective solidarity and readiness of individual to sacrifice for the community, as manifested in the proletarian combats from Paris Commune up to nowadays. Unfortunately, this is still more of an ideal than the reality, as this principle is viewed by some as the fruit of Marx's youthful phantasies while others place it into some future higher level of development of the new society.

The solution is in finding such modes of community which would lead to the universal enrichment of human strivings and needs at a given level of social development. The core of the problem is that the conception of human happiness as defined within the bourgeois framework rests still unchallenged by a real empirical socialist alternative.

Translated by *Mira Čudina-Obradović*